

Národnostné menšiny v slovensko - ukrajinských prihraničných vzťahoch a otázka vízovej povinnosti

Marián Gajdoš, Spoločenskovedný ústav SAV, Košice, gajdosm@saske.sk
Stanislav Konečný, Spoločenskovedný ústav SAV, Košice, konecny@saske.sk

GAJDOŠ, Marián - KONEČNÝ, Stanislav. National minorities in Slovakia - Ukrainian border relations and the issue of a visa requirement. *Individual and Society*, 2000, Vol. 3, No. 2.

The article is overviewing the development of Slovak-Ukrainian relations in boundary line regions in connection with the historical changes of statute of common boundary line and its impact upon the ethnic minorities on the both sides. The emphasis is placed upon the fact, that the Slovaks in Ukraine and Ruthenians/Ukrainians in Slovakia are not perceived as the so called „problem„ minorities and they are not a risk factor to territorial integrity of both countries. The attention is devoted to the newest development of Slovak-Ukrainian relations in connection with the implementation of visa obligation from June 2000. The authors are trying to estimate an impact of this visa obligation and are pointing to steps which should be, in their opinion, done to alleviate its negative consequences.

Development of Slovak-Ukrainian relations. Ruthenians/Ukrainians in Slovakia.

Charakter a intenzita vzťahov medzi Slovenskom a Ukrajinou, okrem iných spoločných záujmov, ovplyvňuje aj to, že na území oboch štátov je aj obyvateľstvo etnicky blízke väčšinovej populácii toho druhého z nich. Hoci Slováci v dnešnom Zakarpatsku nie sú početnou komunitou (0,6%), v severovýchodných okresoch Slovenska žije viac ako tridsaťtisíc ľudí, ktorí sa hlásia k rusínskej a ukrajinskej národnosti.¹Pravda, v predvojnovom období bol ich podiel na národnostnej štruktúre obyvateľstva omnoho vyšší. Ešte v roku 1991 rusínsky alebo ukrajinský jazyk ako svoj materinský uviedlo skoro šesťdesiat tisíc ľudí.²Horné Patisie, teda juhokarpatská oblasť a príľahlá časť východného Slovenska, totiž v minulosti predstavovalo z geografického, ale aj ekonomického, národnostného, náboženského i kultúrneho hľadiska jeden celok. Rusínov a Ukrajincov oboch častí regiónu spájali a spájajú rodinné a príbuzenské zväzky. Celé storočia mali spoločnú cirkevnú správu. V čase Uhorska obyvatelia východného Slovenska a Zakarpatska žili v správnych celkoch, ktoré nekopirovali etnické rozmedzie a pre tamjšie obyvateľstvo nemali veľký význam. Podobná situácia bola i v medzivojnovom Československu, pretože hranica medzi Podkarpatskou Rusou a Slovenskom na rieke Uh, napriek niektorým korektúram, mala len vnútorný, administratívny charakter.³Pravda, Rusíni a Ukrajinci na oboch stranách otázku hraníc vnímali omnoho citlivejšie než Slováci, pretože v podstate zohľadňovali hospodárske a administratívne záujmy slovenských pohraničných regiónov.⁴Po oslobodení východného Slovenska na jeseň 1944 sa styky tamjšieho obyvateľstva so Zakarpatskom načas čiastočne obnovili, prekážal im však frontový režim, ktorý sa v tomto regióne pomerne dlho uplatňoval.

Zmluva medzi Československom a ZSSR o Zakarpatskej Ukrajine z 29. júna 1945, napriek dodatku o optácii, znamenala de facto uzavretie hranice medzi oboma štátmi. Nádeje na opätovné spojenie rozdelených rodín, na oživenie ochromeného hospodárstva, na obnovenie škôl a slobodného kultúrneho i náboženského života a na normalizovanie pomerov v tomto priestore sa nenaplnili.⁵Pohyb obyvateľstva bol veľmi prísne reglementovaný dohodou o optácii a o výmene obyvateľstva z 10. júla 1946.

Novú hranicu na východe ani Rusíni a Ukrajinci nevnímali ako hranicu s Ukrajinou, ako priame susedstvo s krajinou s etnicky identickým obyvateľstvom. Bola propagovaná len ako spoločná hranica so ZSSR, osloboditeľom republiky a garantom jej nezávislosti. Okrem toho, stalinistická sovietaizácia Zakarpatska bola spojená s rusifikáciou regiónu a otázku ukrajinskej etnickej príslušnosti občanov v podstate marginalizovala. Tak ako na ostatných územiach, ktoré boli pripojené k ZSSR v priebehu 2. svetovej vojny, sovietska vláda zaviedla aj v Zakarpatsku centralistický režim za významnej účasti ruskej straníckej a štátnej byrokracie. Miestni komunisti a exponenti pripojenia boli v krátkom čase odsunutí do úzadia. Pôvodné predstavy vedúcich predstaviteľov Národnej rady Zakarpatskej Ukrajiny sa ukázali byť ilúziou. Prirodzene, oficiálna ideológia proletárskeho internacionalizmu znemožňovala zvýrazňovanie akýchkoľvek národných osobitostí a v podstate petrifikovala etnickú nevyhranenosť obyvateľstva, ktoré z veľkej časti akceptovalo ruský jazyk a kultúru.⁶

Na severovýchodnom Slovensku bola však, najmä po roku 1948, jednoznačne favorizovaná ukrajinská národnostná príslušnosť tamjšieho obyvateľstva. Zodpovedalo to koncepcii komunistických strán prijatej v dvadsiatych rokoch, zdôvodňovalo pripojenie Zakarpatska k sovietskej Ukrajine a vnieslo nový prvok do vtedajšieho československo - sovietskeho spojenectva.⁷ Hermetické uzavretie hraníc viedlo aj k nezmyselným situáciám, k trápnostiam, ba niekedy i k malým ľudským tragédiám. Dostať sa z Moskvy do Prahy bolo podstatne ľahšie než z Užhorodu do Sobraniec. Osobné kontakty, ba i písomné styky medzi najbližšími príbuznými boli neraz na celé roky prerušené.⁸ Postupne sa však začalo črtáť isté riešenie, ako umožniť stretávanie sa ľudí, ktorých mnohokrát nerozdeľovalo nič, len štátna hranica. Predstavovali ho družobné vzťahy, ktoré sa ale pomerne dlho uskutočňovali na centrálnej úrovni a pre menšinové obyvateľstvo na oboch stranách hraníc nemali väčší význam. Rozhodujúci zlom nastal v roku 1956, keď ÚV KSSZ a Rada ministrov ZSSR prijali rozhodnutie koordinované s vládami ďalších vtedajších socialistických štátov o ustanovení pohraničných vzťahov so susednými oblasťami Poľska, Československa, Maďarska a Rumunska. Bol to prvý dokument, ktorý definoval koncepciu a stanovoval ciele transhraničnej spolupráce v tzv. východnom bloku.⁹

V prvej fáze dochádzalo najmä k nadväzovaniu kontaktov medzi regionálnymi orgánmi. Pokiaľ išlo o Zakarpatsko, to začalo rozvíjať styky s Prešovským krajom, pričom Košický kraj udržiaval družobné vzťahy s Krasnodarskou oblasťou.¹⁰ Šesťdesiate roky sa vyznačovali hlavne istým spetrením a rozšírením stykov medzi družobnými partnermi zo Zakarpatskej oblasti a z Východoslovenského kraja. V tomto zmysle sa dali omnoho viac využívať aj na aktivizáciu ukrajinskej menšiny na Slovensku. Boli podpísané aj prvé zmluvy o spolupráci medzi niektorými inštitúciami a organizáciami.

Koncom šesťdesiatych rokov došlo k istému utlmeniu vzťahov, hoci úplne neboli nikdy prerušené. Svedčí o tom aj skutočnosť, že delegácia oddelenia SSČP v rámci Dní ukrajinskej kultúry 28. mája - 5. júna 1968 sa stretla aj s predstaviteľmi KZUP, s občanmi ukrajinskej národnosti, aj s ukrajinskými spisovateľmi vo Východoslovenskom kraji.¹¹ V sedemdesiatych rokoch dochádza k prechodu od epizodických kontaktov k stálej a plánovitej spolupráci na zmluvnom základe. Dňa 12. septembra 1973 schválil Sekretariát ÚV KSČ Zásady pre družobné styky krajských výborov strany a ich partnerov v socialistických krajinách. Priamym organizátorom družby sa stali KV KSS v Košiciach a Oblastný výbor KSU v Užhorode. Nový charakter družobných vzťahov viedol nielen k zvyšovaniu efektívnosti i rezultatívnosti internacionálnej spolupráce, ale aj k značnému rozšíreniu osobných stretnutí radových pracovníkov, nie iba funkcionárov. V súvislosti so zvýšením intenzity družobných kontaktov a súťaženia celých pracovných kolektívov narastala aj frekvencia prechodu cez štátnu hranicu. Vnútroštátne normy a nariadenia o vstupe a výstupe z krajiny, o pasovom systéme, colný poriadok, predpisy o zdravotnej ochrane, o zdravotnom dozore a ďalšie, z ktorých niektoré boli prijaté ešte v šesťdesiatych rokoch, transhraničnej spolupráci nevyhovovali.

Zmiernenie medzinárodného napätia po roku 1970 umožnilo uplatniť modernejšie prístupy, ktoré sa čiastočne prejavili aj v dohode o režime na štátnej hranici a o spolupráci a vzájomnej pomoci v pohraničných otázkach, ktoré ZSSR uzavrel s Československom 10. februára 1973. Významnú zmenu priniesol až Zákon o štátnej hranici ZSSR z novembra 1982, ktorý umožnil zväzovým republikám prijímať vlastné zákonné úpravy regulujúce niektoré otázky hraničného režimu.¹²

Na druhej strane obyvateľstvo oboch regiónov v tomto období zjavne postrádalo tzv. malý pohraničný styk. Ukazovala sa potreba zjednodušiť pravidlá pre prekračovanie štátnych hraníc pre isté skupiny obyvateľstva žijúce v ich blízkosti, ktoré z hospodárskych alebo rodinných dôvodov chceli cez hranice častejšie prechádzať. Kým dohody o malom pohraničnom styku s Poľskom a Maďarskom boli podpísané v roku 1959, resp. 1962, Dohoda medzi vládou ČSSR a vládou ZSSR o zjednodušenom spôsobe prekračovania štátnych hraníc občanmi s trvalým pobytom v pohraničných obciach bola podpísaná v Prahe až 6. decembra 1985.¹³

Určitá aktivita pri zabezpečovaní kontaktov občanov Slovenska a Ukrajiny sa právom očakávala od Kultúrneho zväzu ukrajinských pracujúcich (KZUP). Handicapom KZUP pri rozvíjaní družobných vzťahov bolo absentovanie obdobnej organizácie v podmienkach vtedajšieho ZSSR. Napriek tomu sa KZUP aktivizoval v tomto smere, najmä participáciou funkcionárov v oficiálnych delegáciách, organizovaním pravidelných kultúrnych podujatí umožňujúcich stretnutia občanov oboch regiónov a čiastočne aj pomocou pri výmene lektorov hosťujúcich na vysokých školách.¹⁴

Pád komunizmu, rozpad ZSSR, vznik samostatnej Ukrajiny aj Slovenskej republiky úplne zmenil politické, hospodárske i spoločenské podmienky slovensko-ukrajinských vzťahov, aj postavenie ukrajinskej menšiny na Slovensku. Slovensko získalo nezávislosť, vybudovalo vlastnú štátnosť a usiluje sa vytvoriť demokratickú spoločnosť. S väčším či menším úspechom vlády zápasia s problémami ekonomickej transformácie a jej dôsledkami: recesiou, nezamestnanosťou, korupciou a kriminalitou. Fiskálna reštrikcia výrazne obmedzila prostriedky na kultúru, školstvo, zdravotníctvo a sociálne výdavky. Severovýchodného Slovenska, kde žije rusínska/ukrajinská menšina, sa všetky neduhy dneška týkajú v ešte výraznejšej miere. Administratívne opatrenia na hraniciach sa zjednodušili, ale pozvania a povolenia nahradili vouchery umožňujúce bezpracné príjmy špekulantom. Na hraniciach sme boli neraz svedkami dlhého čakania a nedôstojných scén pri colných prehlídkach. Aj keď colná ochrana štátu je legitímna a voči pašovaniu nelegálnych komodít, ale aj proti drobným priekupníkom, aj oprávnená, realizovala sa neadekvátnym a neefektívnym spôsobom, takže komplikovala aj pohyb žiaducich osôb a normálny tranzit tovaru. Spolupráca orgánov pasovej a colnej kontroly oboch štátov nieje vždy primeraná možnostiam a aktuálnym potrebám.

Revolúcia priniesla aj obnovenie sporov o národnú identitu obyvateľstva severovýchodného Slovenska. Okrem ukrajinského smeru reprezentovaného Zväzom Rusínov - Ukrajincov Slovenskej republiky vznikla Rusínska obroda i Spoločnosť Rusínov - Karpatorusov, ktoré zápasia o vplyv na obyvateľstvo a o priazeň vládnych štruktúr. Rusínska obroda nadviazala styky s Obšcestvom karpatských rusynov, ktoré bolo založené vo februári 1990 v Užhorode, a spolupracuje s ním i s ďalšími rusínskymi organizáciami aj v rámci Svetového kongresu Rusínov.¹⁵ Identifikácia s rusínskym spoločenstvom a odmietanie ukrajinskej národnostnej príslušnosti u časti obyvateľstva a zvlášť severovýchodného Slovenska má svoje historické príčiny. Hlavnou z nich je skutočnosť, že staroruské obyvateľstvo sa dostalo za Karpaty pred sformovaním ukrajinského národného vedomia a vyvíjalo sa relatívne izolovane od etnicky blízkeho osídlenia Haliče a centrálnej Ukrajiny.¹⁶

V marci 1999, pri príležitosti návštevy predsedu NR SR na Ukrajine, sa v Kyjeve uskutočnila tlačová konferencia J. Migaša a O. Tkačenka. V úvode stretnutia s novinármi J. Migaš konštatoval, že ciele jeho návštevy boli splnené. Rozhovory s prezidentom, premiérom i predsedom Verchovej rady vraj potvrdili, že sa začína nová etapa slovensko-ukrajinských vzťahov. Zdôrazňovanie významu Ukrajiny ako strategického partnera pre Slovensko a významu rozvoja regionálnych vzťahov však v súvislosti s prípravou na zavedenie vízovej povinnosti vyznel ako nepodarený žart.¹⁷

V súvislosti so zavedením víz voči Ukrajine sa často zdôrazňujú najmä problémy súvisiace s prenikaním organizovaného zločinu na územie Slovenska a snahou obmedziť počet tzv. „čiernych robotníkov“, ktorí oberajú občanov Slovenska o pracovné príležitosti. Argumentuje sa tiež problémom pašovania tovaru, nelegálnou migráciou osôb z tretích krajín a pod. Mnohé problémy nadobudli dnešné rozmery aj obojstranne malou aktivitou diplomatických misií a stykov na najvyššej úrovni najmä v rokoch 1993-1995.¹⁸

Pravdou je, že medzinárodne organizovaný zločin a nezvládnutý tok imigrantov sú vysoko rizikovými faktormi nestability a neistoty. Zavedenie vízovej povinnosti však neobmedzí aktivity nadnárodných mafii. Dá sa predpokladať, že len v rámci jej nižších štruktúr dôjde k personálnym zmenám, keď ukrajinských „pešiakov“, nahradia Slováci alebo občania štátov, s ktorými má SR bezvízový styk. V tomto smere medzinárodný zločin nebude mať etnické predsudky.

Čo sa týka nelegálnej práce - robotníci z Ukrajiny často vykonávajú prácu, o ktorú nie je záujem medzi občanmi Slovenska. Riešeniu tohoto problému v SR by však skôr pomohli zmeny v sociálnej oblasti, aby mzda za prácu nebola almužnou a nerovnal sa sociálnej podpore. Rovnako dôležité je sprísnenie a dôsledné uplatňovanie postihu voči zamestnávateľom, ktorí v tomto smere porušujú platné právne normy.

Okrem toho na Zakarpatsku momentálne pracuje viac ako sedemdesiat spoločných slovensko-ukrajinských podnikov, pritom slovenská aj ukrajinská strana poukazuje na rezervy v rozvíjaní kooperácie v hospodárskej oblasti.¹⁹ Tak slovenská, ako aj ukrajinská strana poukazuje na rezervy v rozvíjaní kooperácie v hospodárskej oblasti. Taktiež nikto nespochybňuje potrebu ďalšieho rozvoja kontaktov v oblasti kultúry, školstva a vedy. Hrozí však riziko, že tieto styky budú zase len oficiálne,

redukované na pomerne úzky okruh podnikateľov, politikov a predstaviteľov štátnej správy. Výrazne sa však obmedzia a skomplikujú možnosti kultúrnych, športových a príbuzenských kontaktov. Zložitejšie bude realizovanie neformálnej spolupráce samosprávnych celkov.

Občania Slovenska majú v súčasnosti málo informácií o Ukrajine, pričom sa najčastejšie týkajú len tzv. vysokej politiky a hospodárskej stratégie.²⁰ Okrem toho, veľmi často sú prezentované správy s negatívnym obsahom. Slovenské médiá informujú verejnosť o pôsobení ukrajinskej mafie, o nájomných vrahoch pochádzajúcich z Ukrajiny, o kriminálnych činoch a podsvetí, o korupcii, biede atď., ktoré samé o sebe nie sú síce nepravdivé, ale ak nie sú vyvážené správami o pozitívnych veciach, ak sú vytrhnuté zo súvislosti a podávané bez porovnania s inými krajinami či národnosťami, majú tendenčný charakter.

Absolútne nedostatočné, tak z hľadiska kvality, ako aj kvantity, sú spoločensko - kultúrne kontakty a výmena poznatkov a skúseností v oblasti vedy a vzdelávania. Najmä rusínske a ukrajinské národnostné školstvo, ktoré, napr. v porovnaní s maďarským,²¹ pre nezaujímavých rodičov upadá. Jeho revitalizácia bez priamych kontaktov so Zakarpatskom je len ťažko predstaviteľná. To isté platí aj o slovenských národnostných školách na druhej strane slovensko-ukrajinskej hranice.

Predpokladáme, že zavedenie vízovej povinnosti bude mať negatívny dopad na stav a rozvíjanie infraštruktúry pohraničných regiónov. Spolupráca prihraničných regiónov, ktorá je v celej Európe vysoko hodnotená a prioritizovaná, bude v prípade Slovenska a Ukrajiny umelo utlmovaná. Existuje reálne riziko, že zavedenie víz sa na východnom Slovensku negatívne prejaví aj v oblasti obchodu a služieb, a tým aj v raste nezamestnanosti. Dôsledkom toho bude postupné zvyšovanie zaostávania, prihraničných regiónov za inými oblasťami štátu, čo môže reálne spôsobiť, že sa z nich stanú problémové periférie. Naopak, dá sa predpokladať, že transhraničná spolupráca by mohla výrazne pomôcť riešiť mnohé ekonomické, sociálne a humanitárne problémy, ktoré sú v mnohom totožné pre menšiny na severovýchodnom Slovensku i Zakarpatsku a pre ich obyvateľstvo vôbec.

Zavedenie víz voči občanom Ukrajiny sa na východnom Slovensku stretáva s rozpakmi, ba až s nevôľou. Zvlášť negatívne prijímajú nový model hraníc obyvateľa severovýchodného Slovenska, a to ukrajinskej i rusínskej orientácie, ale aj Slováci, s ktorými žijú a pracujú v zhode a porozumení. Rovnaký nesúhlas zaznieva aj od príslušníkov slovenskej menšiny na Zakarpatsku, ale aj všetkého jeho obyvateľstva. Adekvátne novým podmienkam po zavedení vízového režimu je potrebné realizovať aj nové spôsoby a možnosti kontaktov prihraničných regiónov. To znamená, v súlade s platnou legislatívou oboch susediacich krajín a právnymi normami Európskej únie, hľadať pragmatické riešenia, ktoré by, okrem iného, minimalizovali negatívny dopad zavedenia vízovej povinnosti na národnostné menšiny.

Zmiernením negatívnych dôsledkov uplatňovania vízovej povinnosti v pohraničnej oblasti môže byť akceptovanie návrhu Ukrajiny, aby občania taxatívne vymenovaných prihraničných obcí boli vyňatí z vízového režimu. V tomto zmysle východiskom môže byť zoznam obcí z roku 1985, ktorý je možné doplniť. Zainteresovaní občania na oboch stranách by zrejme privítali obojstranné zníženie, resp. i odpustenie vízových poplatkov pri cestách z nekomerčných dôvodov, akými sú vedecká spolupráca, kultúrne akcie, športové podujatia a pod. Tvrdenia, že prípadné členstvo v Európskej únii núti Slovensko sprísniť hraničný režim s Ukrajinou, do istej miery vyvracia škandinávská prax. Nórsko nevstúpilo do únie, avšak jeho hranice s Fínskom a Švédskom zostali rovnako voľné, akými boli aj predtým, hoci nejde o úplne analogické prípady.²²

Slovenská aj ukrajinská strana by mali viac prihliadať na menšinový problém, umožniť, aby Slováci zo Zakarpatska a Ukrajinci zo Slovenska mohli bez administratívnych bariér a finančnej ujmy navštevovať svojich príbuzných na druhej strane hraníc. Pre príklad takéhoto prístupu k vlastnej menšine nemusia ísť ďaleko. Šéf maďarskej diplomacie János Mártony lobyje v Bruseli, aby únia zrušila vízovú povinnosť voči Rumunsku. V opačnom prípade by totiž po prijatí do Únie museli uvažovať o zavedení "národného víza" platného len v Maďarsku, aby občanom Rumunska, medzi ktorými sú aj občania maďarskej národnosti, umožnili príchod do krajiny.²³

Je známe, že Maďarsko a Poľsko sa neponáhľajú so zavedením vízovej povinnosti, aby tým, okrem iného, nekomplikovali postavenie maďarskej, respektíve poľskej menšiny na Ukrajine. Argumentácia, že Slovensko a Česká republika podobné problémy nemajú, je prinajmenšom nekorektné voči občanom Slovenska, ktorí sa hlásia k rusínskej a ukrajinskej národnosti.²⁴

Západoeurópske krajiny už po skončení druhej svetovej vojny prišli k záveru, že mierové spolunažívanie závisí nielen od úsilia centrálnych orgánov, ale aj od kontaktov susediacich regiónov jednotlivých štátov. Európska integrácia sa preto sčasti realizuje aj cestou rozvíjania a prehlbovania transhraničnej

spolupráce, ktorá dala vznik tzv. euroregiónom. Pohraničné regióny od centrálnych orgánov dostali väčšie práva a kompetencie na realizáciu rôznych druhov a spôsobov kooperácie, pričom Európska únia tieto trendy subvenuje z osobitných fondov.

Aplikovanie týchto západoeurópskych skúseností sa v strednej a východnej Európe nepodarilo. Prvé pokusy boli zabrzdené už v prvej, tzv. politickej fáze realizácie. Hybnou silou kooperácie totiž musia byť fungujúce a prosperujúce ekonomické subjekty s pružným právnickým servisom, s mediálnou podporou a pochopením zo strany centra. Nemôže to byť regionálna byrokracia, ktorá úzkostlivo plní vôľu ústredia a len zriedka dokáže prekonať svoju úzkoprsosť, malichernosť a okázalosť, za ktorou neraz skrýva svoju nepotrebnosť. Mnohé problémy súvisiace s aktivizáciou a rozvojom euroregiónu Karpaty, ktorý by mohol byť učebnicovým príkladom transhraničnej spolupráce pohraničných oblastí piatich štátov, je toho najlepší dôkazom.

Diagnóza je však spoločná: absentovanie dôslednej decentralizácie štátnej správy. Centrá prijímajú často nevhodné, ba i škodlivé opatrenia, nekonzultujú problémy s pohraničnými regiónmi, ktorých sa každá reštrikcia a stupňovanie nepriepustnosti hraníc najviac dotýka. Je paradoxné, že vlády často zdôvodňujú obmedzenia obavami z etnických konfliktov, pričom najlacnejšou a najúčinnnejšou cestou k ich predchádzaniu je vzájomné stretávanie sa, spoznávanie sa a prospešná spolupráca.

V tejto súvislosti považujeme za potrebné zdôrazniť, že tak Slováci na Ukrajine, ako aj Rusíni / Ukrajinci na Slovensku nie sú vnímaní ako problémové minority vo vzťahu k majoritnej spoločnosti a ani k ostatným etnikám. Už vonkoncom nepredstavujú žiadne riziko v súvislosti s územnou integritou oboch krajín.²⁵ Riziko, ktoré však reálne existuje, je úplná asimilácia týchto menšín, ktorú sprísnený hraničný režim urýchlil.

Zavedenie vízovej povinnosti medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou síce nemusí byť definitívnym riešením, avšak problémy, ktoré k tomuto kroku viedli, sa nedajú vyriešiť v krátkom čase. Nepochybujeme, že vláda SR tým chcela odstrániť mnohé ťažkosti, o ktorých sa domnievala, že boli spôsobené aj bezvízovým režimom. Aj keď zavedenie víz iniciovala slovenská strana, mnoho je aj v rukách Ukrajiny. Slovensko sa usiluje o integráciu, o vstup do NATO a Európskej únie. Pokiaľ zahraničnopolitická orientácia Ukrajiny naďalej pôjde rovnakým smerom a spoločenská transformácia primeraným tempom, vzťahy medzi Slovenskom a Ukrajinou získajú adekvátne, omnoho liberálnejší charakter.²⁶

Poznámky

¹Bobák, J.: Slováci na Podkarpatskej Rusi a ich presídľovanie do Česko-Slovenska v roku 1947. Kubko Goral, sine loco (s. l.), 1998, s. 6; Podolák, P.: Národnostné menšiny v Slovenskej republike z hľadiska demografického vývoja. Matica slovenská, s. l., 1998, s. 52, 59.

²Pozri napr. Paukovič, V.: Etnická štruktúra Slovenska, jej vývoj, demografické a sociálne charakteristiky. In: Sociológia 26-1994-5/6, s. 431-432.

³Podrobnejšie pozri Švorc, P.: Stanovenie hranice medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou po vzniku ČSR ako etnický a štátoprávny problém. In: Doruľa J. (ed.): Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodovania po súčasnosť. Bratislava 2000, s. 69-87.

⁴Podrobnejšie pozri Švorc, P.: K otázke krajinskej hranice Podkarpatskej Rusi a Slovenska (1918 - 1923). In: Konya, P. - Matlovič, R.: Obyvateľstvo Karpatskej kotliny I. Prešov 1997, s. 239.

⁵Danilák, M.: Styky východného Slovenska a Zakarpatska v rokoch 1945 - 1990. In: Doruľa, J.(ed.): Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodovania po súčasnosť. Bratislava, Slavistický kabinet SAV 2000, s. 122.

⁶Miščenko, S. O. a kol.: Šlachom do šťastia. Narysy istoriji Zakarpattja. Užhorod 1973, s. 172 a n.

⁷Podrobnejšie pozri Gajdoš, M. - Konečný, S.: Postavenie Rusínov - Ukrajincov na Slovensku v rokoch 1948 - 1953. Praha 1994, s. 96 a n.

⁸Makara, M. P. - Myhovyč, I. I.: Karpatamy poridneni. Narys etnopolityčnoji istoriji i sučasnoho stanu ukrajins'ko - slovac'kych vzajemyn. Užhorod 1997, s. 49.

⁹Kerečanin, V. M.: Roľ mestnych komitetov bratskich partij v osuščestvleniji družestvennych prigraničnych svjazej. In: Boucová, Z.(ed.): Základné otázky pohraničnej spolupráce krajín - členov RVHP. Materiály z československo-sovietskeho vedeckého seminára. Košice, Spoločenskovedný ústav SAV 1988, s. 131. Ďalej pozri Gajdoš, M. - Prunica, S. J. (eds.): Družobné vzťahy pracujúcich Zakarpattia a východného Slovenska: história a súčasnosť. Košice 1985, 273 s.; Dynys, G. G. - Peredryj, A. S. - Sjusko, I. N. (eds.): Razvitije prigraničnogo sotrudničestva stran - členov SEV i prjamych svjazej meždu predprijatijami SSSR i socialističeskich stran. Moskva 1989, 309 s.

¹⁰Danilák, M.: Predpoklady a hlavné etapy rozvoja družobných stykov Východoslovenského kraja ČSSR a Zakarpatskej oblasti USSR. In: Boucová, Z.(ed.): Základné otázky ..., s. 98.

-
- ¹¹Nemec, J.: Ukrajinskaja SSR v dejateľnosti Sojuza čechoslovacko - sovetskoj družby. In: Amort, Č. - Melnikova, I. N.(eds.): Ukrajinsko - čechoslovackije internacionalnyje svjazi. Sbornik naučnych trudov. Kyjev, Naukova dumka 1989, s. 180.
- ¹²Dynys, G. G.: Pravovaja osnova prigraničnych otnošenj socialističeskich stran. In: Boucová, Z.(ed.): Základné otázky ..., s. 174 a n.
- ¹³Raab, I.: Právne otázky pohraničnej spolupráce ČSSR. In: Boucová, Z.(ed.): Základné otázky ..., s. 336, 341.
- ¹⁴Kmecová, A. - Urbanová, K. - Furmaník, P.: Spoločenské organizácie Národného frontu (SZM, ROH, ZČSSP, KZUP, Csemadok) a ich úlohy v rozvoji pohraničných stykov medzi Vsl. krajom a Zakarpatskou oblasťou USSR. In: Boucová, Z.(ed.): Základné otázky ..., s. 158-159.
- ¹⁵Gajdoš, M.: Zmeny v spoločnosti a ich odraz medzi Rusínmi (Ukrajincami) na Slovensku. In: Slezský sborník 95-1997-1/2, s. 127-135.
- ¹⁶Duleba, A.: Základné geopolitické charakteristiky Zakarpatska. In: Zakarpatsko. Bratislava 1995, s. 216-222.
- ¹⁷Rozhlasová stanica Slovensko 1, 7. 5. 1999, Rádiožurnál, 12,00 hod. (Podľa: STORIN, spol. s r. o., informačné služby. Monitoring domácich a zahraničných médií a dennej tlače.)
- ¹⁸Duleba, A. - Lukáč, P. - Wlachovský, M.: Zahraničná politika Slovenskej republiky: východiská, stav a perspektívy. Bratislava 1998, s. 47-49.
- ¹⁹Rozhlasová stanica Slovensko 1, 20. 3. 1999, Rádiožurnál, 12,00 hod. (Podľa: STORIN, spol. s r. o., informačné služby. Monitoring domácich a zahraničných médií a dennej tlače.)
- ²⁰Duleba, A.: Politické aspekty bilaterálnych vzťahov: pohľad zo Slovenska. In: Duleba, A. (ed.): Ukrajina, Stredná Európa a Slovensko - záujmy a perspektívy spolupráce. Bratislava 1997, s. 51.
- ²¹Gabzdilová, S.: Maďarské národnostné školstvo na Slovensku v druhej polovici 20. storočia. Liliu Aurum - Nadácia Katedra, Dunajská Streda 1999, 128 s.
- ²²Uj Szó, 15.10.1999, s. 2.
- ²³Rozhlasová stanica Slovensko 26. 11. 1999, Rádiožurnál, 18,00 hod. (Podľa: STORIN, spol. s r. o., informačné služby. Monitoring domácich a zahraničných médií a dennej tlače.)
- ²⁴Vasarnap, 3. 11. 1999, s. 3.
- ²⁵Gajdoš M.: Rusíni (Ukrajinci) na Slovensku a možné riziká etnického konfliktu. In: Pravdepodobné riziká a ohrozenia v strednej Európe a tendencie ich vývoja. Riziká vplývajúce na bezpečnostnú situáciu v SR. Ministerstvo obrany SR, Bratislava 1998, s. 35-46.
- ²⁶Bohdanovič, V.: Rozširovanie NATO na východ: nové faktory vojenskej a politickej situácie pre Ukrajinu. In: Link, P. - Samson, I. (eds.): Geopolitické postavenie strednej Európy - tendencie vývoja v 21. storočí. Bratislava 1999, s. 6-12.